

A mégsem szürke politikus. A „Szapáry Gyula gróf, a sokoldalú politikus” című biográfia recenziója

Dobszay Tamás – Estók János (szerk.): *Szapáry Gyula gróf, a sokoldalú politikus*. Line Design Kiadó – Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár, Budapest, 2023. 224 oldal.

A dualizmus korának miniszterelnökeiről készült modern történettudományos biográfiai feldolgozások száma még mindig meglehetősen hiányosnak tekinthető. Ezt némileg árnyalja, hogy a korszak kiemelkedőnek tekintett miniszterelnökeiről készültek már ugyan életrajzi összefoglalások,¹ azonban Szlávay József, Bittó István, Wenckheim Béla báró, Szapáry Gyula gróf, Khuen-Héderváry Károly gróf, Fejérváry Géza, Lukács László és Esterházy Miklós Móric gróf karrierjének nem szenteltek eddig külön kötetben figyelmet.² Éppen ezért öröndetes, hogy abszolút hiánypótló kötetben vehetjük kézbe a felsorolt kormányfők közül Szapáry Gyula gróf életrajzát,³ akiről már az előszóban kiderül, hogy „Magyarország kilencedik miniszterelnökeként, három különböző minisztériumi tárca

---

¹ Lásd például az utóbbi 30 év munkáiból: Kozári Mónika 2018: *Andrássy Gyula*. Gondolat, Budapest.; Cieger András 2008: *Lónyay Menyhért 1822–1884*. Századvég Kiadó, Budapest.; Kozári Mónika 2003: *Tisza Kálmán és kormányzati rendszere*. Napvilág Kiadó, Budapest.; Von Geyr, Géza Andreas 1993: *Sándor Wekerle 1848–1921. Die politische Biographie eines ungarischen Staatmannes der Donaumonarchie*. Oldenburg, München.; Kárbin Ákos 2021: *Wekerle Sándor, a Monarchia aranyembere: az Osztrák-Magyar Monarchia valutareformjának kezdeti szakasza 1889–1893*. Gondolat Kiadó, Budapest.; Ifj. Bertényi Iván 2005: *Bánffy Dezső és a nemzetiségi kérdés*. Doktori disszertáció.; Ifj. Bertényi Iván (szerk.) 2015: *Törvény, jog, igazság. Széll Kálmán életműve*. Széll Kálmán Alapítvány – Mathias Corvinus Collegium, Budapest.; Vermes Gábor 2001: *Tisza István*. Osiris Kiadó, Budapest.

² Meg kell jegyezni, hogy hasonló tapasztalat fogadja azt, aki a dualizmus politikai palettájának meghatározó politikusi életrajzaiban kíván részletesebben tájékozódni. Lásd például: Szigeti István 2012: *„Hazámnak hasznos polgárja kívánok lenni.” Ghyczy Kálmán élete és politikai pályája*. Gondolat, Budapest.; Szendrei Ákos 2012: *Justh Gyula politikai pályája. A függetlenségi politizálás lehetőségei a 19–20. század fordulóján*. Speculum Historiae Debreceniense, 8. Debreceni Egyetem Történelmi Intézete, Debrecen.; Szalai Miklós 2003: *Ifjabb Andrássy Gyula élete és pályája*. Osiris Kiadó, Budapest.

³ A 19. századi Magyarország történetét feldolgozó munkák mellett jóformán három publikációt lehet megemlíteni, melyek eddig Szapáry Gyula gróf pályaképehez szolgáltattak adalékokat: (1) Cseh Géza 1991: Adatok Szapáry Gyula politikai pályaképehez. In Botka János (szerk.): *Zounuk. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár évkönyve*. 6. Szolnok, Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár. 369–388. (2) Suba István 1993: Egy meghiúsult törvényhatósági területrendezési javaslat. A Szapáry-féle területrendezési tervzet és Heves-Külső-Szolnok vármegye politikai közvéleménye. *Az Esterházy Károly Tanárképző Főiskola tudományos közleményei. Tanulmányok a történettudomány köréből*. Új sorozat, 21. 39–57. (3) Cseh Géza 2016: Szapáry Gyula és Jász-Nagykun-Szolnok vármegye kapcsolata. *Századok* (150.) 5. 1305–1322.

vezetőjeként állandó és fontos szereplője volt a kiegyezés kori politikai életnek” (7), valamint hogy jelen volt már a kiegyezéshez vezető úton, és a „dualista berendezkedés megszilárdulása, a formálódó polgári jogállamiság és a piacgazdaság jogi hátterének kiépítése idején, az 1873 és 1892 között eltelt 19 év alatt összesen 14 és fél évig volt szakminiszter, illetve a belügyi tárcát is vivő miniszterelnök” (8).

Mindenekelőtt érdemes a könyvet kézbe véve néhány észrevételt tenni. A kötet kiváló nyomdai minőséget képvisel: a keményborítós, masszív ragasztóköttét kivitelű könyv külső, levehető papírborítóval rendelkezik, és prémium minőségű oldalakat tartalmaz. Mind az első, mind a hátsó borítón Szapáry Gyula gróf portréja látható, olajfestmény, illetve fotó formájában. A kötet vertikális és horizontális megközelítéseket párhuzamosan tartalmazó tematikája logikus, amit a tipográfiai eszközök is megfelelően közvetítenek. Rendkívül gazdagon és minőségi módon – ritka fotókkal – illusztrált, kis túlzással képes albumnak is tekinthető. Ráadásul a képek sokkal közelebb hozzák Szapáry Gyula gróf életét az olvasóhoz, segítve ezzel is a politikusról eddig kialakult kép árnyalását, amiről már csak a tartalomjegyzéket áttekintve egy széles spektrumot felölelő politikai pályakép vázlata tárul elénk.

A kötet ugyan Dobszay Tamás és Estók János szerkesztésében jelent meg, azonban a szerkesztőkön kívül többen is részt vállaltak az egyes fejezetek megírásában. A szerkesztők munkáját dicséri, hogy sikerült a sok szerző ellenére egy egységes biográfiát összeállítani.

Szilágyi Adrienn a családi háttérrel ismert meg az első fejezetben (11–26), amiből két alapvetően fontos információt mindenképpen érdemes kiemelni. Az egyik, hogy Szapáry Gyula gróf „közélet iránti elkötelezettsége, az újszerű gazdasági módszerek felé való nyitottsága, az udvarhűsége és a birtokokon folytatott gazdálkodása egyaránt a felmenőinek pályaképében gyökerezik” (12), amit a kezelésében lévő Szapáry- és Festetics-birtokok mintagazdaságként való üzemeltetése (kísérletezések, fejlesztések, gazdasági kiállítások és versenyek, szakismeret-terjesztés), illetve agrárpublikációs tevékenysége is mutat. A másik, hogy az Andrásyakkal, az Eötvösökkel és a Festeticsekkel is rokonságban állt: (1) id. Andrásy Gyula gróffal (1823–1890) unokatestvérek voltak; (2) Eötvös József báró (1813–1871) Szapáry Julianna grófnő (1759–1828) unokája volt; (3) Festetics Karolinát (1838–1919) vette feleségül 1864-ben. A fejezet végén rövid áttekintést kaphatunk a gyermekei pályájáról.

A következő két fejezet Dobszay Tamás munkája. A másodikban (27–33) kimondottan Szapáry gróf politikai karrierjének indulásáról kaphatunk képet, amiből a már említett családi kapcsolatok mellett a kiegyezést támogató politikai nézeteit érdemes megemlíteni mint országgyűlési képviselő. Fontos összefüggés, hogy habár 1861-től már aktívan részt vett az országgyűlés munkájában,⁴ a kiegyezési törvény elfogadásánál

⁴ Az 1861. évi országgyűlésről legújabbán lásd Pap József 2022: Két korszak határán: Az 1861-es országgyűlés története. *Acta Universitatis de Carolo Eszterházy Nominatae: Sectio Historiae* (49.) 185–201.

már nem volt képviselő, miután összeférhetetlenség alakult ki Heves megyei főispáni helytartói kinevezése miatt, amit Andrássy gróf szorgalmazott az autonóm vármegyék kiegyezés rendszeréhez való lojalitásának növelése érdekében. Ebben a pozícióban fontos szerep jutott neki a Heves vármegyei autonómia felfüggesztésében királyi biztosként, ami miatt több konfliktust követően olyan népszerűségvesztést szenvedett el, hogy maga kérte felmentését. Viszont grófi címe miatt 1870-ig a főrendiház tagjaként továbbra is a törvényhozásban maradt, ahol az egyház nevelési autonómiáját érintő népiskolai törvény (1868:38. tc.) főrendiházi vitájában aktív katolikusként is liberális elvek mentén támogatta a tervezet elfogadását, különösen a tankötelezettség bevezetését tartotta fontosnak.

Ezután a harmadik fejezetben (35–59) először is részletesebben képet kaphatunk Szapáry gróf már említett vármegyei politikai tevékenységéről. Ezzel kapcsolatban felmerül az a gondolat, miszerint a Heves vármegyei tapasztalatai beépültek a kiegyezés közjogi berendezkedését visszatükröző vármegyerendszer helyzetét rendező köztörvényhatósági törvénybe (1870:42. tc.),⁵ melynek főrendiházi vitájában a kormányzati álláspont képviselőtét bízta rá Andrássy gróf. Miután korlátozott betekintést kapunk közlekedési államtitkári tevékenységébe – melynek során többek között vízrendezési kérdésekkel foglalkozott, amivel kapcsolatban már családi gazdálkodásából tapasztalattal rendelkezett –, bepillantást nyerhetünk képviselőházi munkájába, ahol a választójogi törvény módosítási kísérlete idején az obstrukció akadályozásában vett részt, majd az 1872-ben kezdődő újabb országgyűlési ciklusban a fővárosi törvény egyik előterjesztője volt, ezután pedig a belügyi tárcát kapta meg. Belügyminiszteri tevékenységéről a korszerűnek tekinthető igazgatási reformtervezet tartalmával és sorsával kapcsolatban ismerhetünk meg részleteket, ahol a szerző kiemelten foglalkozik Szapáry gróf és Nehrebeczky György együttműködésével, amelyben a vármegyei tapasztalatokkal felvértezett Szapáry a következetes és radikális politikai hozzáállásával, Nehrebeczky pedig szakértelmével nyilvánult meg. Ugyanakkor a fejezet végén Dobszay több lehetőséget is felvetve megjegyzi, hogy a rendelkezésre álló anyagok alapján nem rekonstruálható egyértelműen Szapáry grófnak a vármegyei autonómia megszüntetésére vonatkozó elképzelése.

Szapáry Gyula gróf pénzügyminiszteri tevékenységét Somorjai Szabolcs igyekezett a negyedik fejezetben felvázolni (61–83), ami pályafutásának 1878–1887 közötti azon időszakát jelenti, amikor közvetve sikerült megteremteni a valutareform alapjait egy olyan környezetben, amikor hiteligenyes fejlesztések végrehajtására is sor került például a Szapáry gróf által kiemelten fontos közlekedésfejlesztést tekintve, ami egyúttal állami bevételeket is termelt. Fontos információ, hogy a költségvetési egyensúlytalanság kiigazításának eszközeként Szapáry gróf olyan eszközöket vetett

---

⁵ A törvény születését összefoglalja Varga Norbert 2007: A köztörvényhatósági törvény (1870:XLII. tc.) létrejötte. *Debreceni Jogi Műhely* (4.) 4.

be, mint az adósságkonverzió célzott kötvénykibocsátással (Széll-féle aranyalapú járadék és a Szapáry-féle papírrjáradék), valamint komolyabb adóreformot elkerülve olyan adóátstrukturálási módszereket vetett be, melynek során eddig sikertelenségre ítélt új adók is bevezetésre kerültek, mint például a banki kamatadó, nyereségyadó vagy – igaz, hogy osztrák nyomásra is – a fogyasztási adó (cukor, kávé és sör vonatkozásában). Emiatt Szapáry grófot megszorító pénzügypolitikusként látták, amire a sajtó negatív kritikája is ráerősített, holott intézkedései révén sikerült bevételnövekedést elérnie, viszont a kiadásnövekedés nem csökkent, így az államadósság is növekedett. Somorjai értékelése szerint Szapáry gróf nem teljesített rosszabbul elődeinél, és „hosszú ideig tartó minisztersége hozzájárulhatott ahhoz, hogy – mivel a megoldandó feladatok már nem voltak tovább halogathatóak, ezért miniszterelnökként felügyelve azokat – a Wekerle Sándor nevéhez köthető valutareform a Szapáry-kormány eredményeinek egyike lehetett” (83).⁶

Az ötödik fejezet (85–114) Estók János munkája, melyben a földművelésügyi tárcát vezető Szapáry Gyula gróf tevékenységét követhetjük nyomon. Ugyan mindössze alig 1 évet töltött a tárca élén, mégis a nevéhez fűződik az új és önálló Földművelésügyi Minisztérium megszervezése (belső rend, hivatali apparátus, források), melynek kialakítási folyamatába ágyazva figyelhető meg a gróf szervező munkája. Ebben a fejezetben bővebb képet kaphatunk az elsőben már bemutatott agrárszférában szerzett tapasztalatairól is, továbbá arról, hogy a vízügyi kérdéseket Szapáry maga vonta a minisztérium hatáskörébe évtizedes tapasztalatai birtokában, aminek eredményeként például egy második világháborúig magas szinten működő vízügyi rendszer jött létre a vízjogi törvény szellemében.

A kötet hatodik fejezetében (115–125) Dobszay Tamás és Estók János a gróf életútjában a legkiemelkedőbbnek tekintett és tudományosan legjobban feldolgozott állomást, azaz minisztelnökségének 2,5 évét foglalja össze. Az eddigi pályakép ismeretében itt válik érthetővé, hogy Ferenc József választása feltehetően miért Szapáry Gyula grófra esett: (1) széles körű és nagy múltú kormányzati tapasztalatok, (2) széles és az uralkodó számára elfogadott kapcsolati háló, (3) arisztokrata származás, (4) a kiegyezéspárti Andrássy Gyula gróf köréből származott, (5) katolikus vallás, (6) konzervatív gondolkodás. A szerzők külön bekezdésben említik, hogy a Ferenc József elnöklésével megtartott koronatanács volt a Szapáry-kormány első ülése, ahol az uralkodói elvárások kerültek megfogalmazásra (116). Szapáry gróf parlamenti bemutatkozó és programismertető beszédében is eddig megismert gondolatai köszöntek vissza, ami leegyszerűsítve a kiegyezés védelmében, az állami adminisztráció átszervezésében,

⁶A valutareform politikai-gazdasági kérdéseit tárgyalja a már említett Kárbin Ákos 2021: *Wekerle Sándor, a Monarchia aranyembere: az Osztrák-Magyar Monarchia valutareformjának kezdeti szakasza 1889–1893*. Gondolat Kiadó, Budapest.

valamint a modernizációs folyamat folytatásában foglalható össze talán leginkább úgy, hogy „a szabadelvű irány fenntartását, valamint azt, hogy a szakkérdéseknél és részfeladatok megoldásánál mindenkor azok pénzügyi következményei is figyelembe vetessenek” (117). Nagyban árnyalja a Szapáry-kormány sikereit Szapáry gróf és minisztereinek a munkaviszonya, amit a szerzők helyesen emelnek ki, ugyanis a miniszterelnök jobbkezeinek tartott – és általa „felfedezett” – Wekerle Sándor valutareformja vagy Baross Gábor gazdaságfejlesztési programja a Szapáry által biztosított politikai háttér nélkül nem valósulhatott volna meg.

A hetedik fejezetben (127–137) Dobszay Tamás a közigazgatási reformról mint Szapáry gróf politikai pályájának egyik fontos mérföldkövéről ad információkat. Az általában kormányzati kudarcként értékelt reformtervezet vitája az obstrukció és a kormányzati támogatás hiánya miatt ugyan valóban presztízsvesztést okozott, viszont a minisztertanácsi tárgyalás döntéséhez híven az államosítás elvének törvénybe iktatása megvalósult, ami illeszkedett Szapáryék ütemtervébe. Sőt, a kormányzati programba vett parlamenti eljárásrend-módosítás alapján az obstrukciót nehezítő házszabály-módosítás lehetőségét is felvetették. Dobszay megjegyzi, hogy a közigazgatási reform támogatottsága valószínűleg azért volt alacsony, mert az addigi magyar logikával ellentétben és a Bach-korszak rossz tapasztalatait felidézve „az önkormányzati döntéseket is a kormány által szervezett és kinevezett apparátusnak kellett volna végrehajtania”, ami ugyanakkor nem szüntette volna meg az önkormányzatiságot.

A nyolcadik fejezetben (139–163) a Szapáry-kormány történetének végkifejletét jelentő egyházpolitikai kérdést járja körbe Bárány Zsófia és Klestenitz Tibor, melyben egyúttal a kormányzati tevékenységén túl egészen 1903-ig nyomon követik Szapáry gróf kérdéssel kapcsolatos aktivitását is. Különösen a nagy visszhangot kiváltó miniszterelnökségéről való lemondás utáni időszak leírása sikerült érdekesre, amikor a nagy sajtószenzációt okozó pártból való kilépéséről, a temesvári gyűlés támogatásának történetéről vagy a lemondásának parlamenti felszólalásban elmondott okairól olvashatunk, ami saját volt kormánya és a Wekerle-kormányzat bírálata is volt egyben. Fontos adalék, hogy Wekerle lemondása után még Ferenc József is fogadta, ahol az egyházpolitikai törvényjavaslatokról prezentálhatta véleményét; illetve hogy a vitákban aktív Szapáry köré ad hoc frakció szerveződött, ami ugyan létszámában leolvadt az 1896-os választások közeledtével, viszont eljátszott az önálló indulás gondolatával is. A fejezet végén Szapáry grófnak a képviselőházi politikától való visszavonulása utáni életéről olvashatunk, amiből kiderül, hogy továbbra is aktív maradt, csak a főrendiházban, ahol 1903-ig a delegáció elnöke is volt, illetve 1900-tól királyi tárnokmesterként tevékenykedett, és a – reális esélyekkel nem bíró – katolikus autonómiamozgalomban az autonómiai bizottságok elnökeként tevékeny szerepet vállalt a szabályzat kidolgozásában.

A kilencedik fejezet (165–175) szintén Szilágyi Adrienn munkája, amelyben a gróf 1903 utáni egészségmegromlásáról és 1905-ben bekövetkezett halálának

körülményeiről, valamint végrendelkezéséről és a hagyaték későbbi sorsáról értekezik. Ki kell emelni, hogy a szerző külön foglalkozik Szapáry gróf tárgyiasult tiszteletével, a még 1891-ben Szolnokon róla elnevezett utcától a 2022-ben átadott M4 autótút Tiszán átívelő Szapáry Gyula-hídjáig.

Az utószóban a kötet szerkesztői igyekeztek rövid értékelést adni Szapáry Gyula grófról mint emberről. A kötet talán legérdekesebbre sikerült fejezete ez, rövid terjedelme ellenére is. Az eddig olvasott információkat olyan részletekkel egészíti ki, mint hogy Szapáry gróf a leggyorsabb beszédű politikusnak számított, emiatt előfordult, hogy beszédhibákat vétett, és nem igazán tudta lekötni hallgatóságát, holott higgadt érvelések jellemezték beszédeit. Mivel önírása nem maradt fent Szapárynak, „csupán” mezőgazdasági, szervezési és pénzügyi témájú publikációi, elsősorban a kortárs véleményekre lehet támaszkodni, ami viszont – különösen a sajtót tekintve – inkább negatívnak mondható, amit a szerzők tömören, de remekül mutatnak be. Megjegyzik a fejezetben, hogy elmarasztaló vele szemben a tudományos történetírás is, aminek egyes eddig kialakult állításait a kötet szerkesztői röviden cáfolják.

A biográfiát 23,5 oldal végjegyzet (181–204), rövidítésjegyzék (205), 12 oldalon felsorolt forrás és szakirodalom (207–218), valamint személynévmutató (219–223) zárja, ami a tartalmi alaposágot támasztja alá, továbbá a visszakereshetőséget és a kötetben, illetve a témában való további tájékozódást segíti.

Érdemes talán néhány szót ejteni nüansznai hiányérzetünkről a kötetet illetően: (1) a fejezetek olvasásakor olykor a vázlatos bemutatás érzete keletkezett bennünk, ami valószínűleg abból fakad, hogy részleges biográfiáról lévén szó, elsősorban a szakmai pályakép volt a kutatások előterében, amint azt az előszó (9) is jelzi; (2) mivel mégiscsak biográfiáról van szó, és olvashatunk a családi háttérről, illetve rokoni kapcsolatokról, talán érdemes lett volna legalább egy sematikus családfát beilleszteni a kötetbe; (3) Szapáry gróf egyik munkájának címéből kimaradt egy névelő és megfordult egy évszám (22): *Gróf Szapáry Gyula taksonyi gazdaságából az 1896. évi országos kiállításon bemutatott tárgyak jegyzéke és taksonyi gazdaság leírása 1859-től 1895-ig* (Sic!) helyesen *Gróf Szapáry Gyula taksonyi gazdaságából az 1896. évi országos kiállításon bemutatott tárgyak jegyzéke és a taksonyi gazdaság leírása 1859-től 1895-ig*.

Végezetül a kötet érdemeiről feltétlenül szólni kell, ugyanis az említett kicsi hiányérzet ellenére szinte csak pozitívumokról lehet beszélni. Ahogy már az elején is utaltunk rá, a munka legfőbb érdeme, hogy létezik végre egy részleges biográfia Szapáry Gyula gróf politikai pályájáról, ami a szerkesztői elvárásoknak megfelelően valóban bemutatja a politikus karrierjének többnyire országos jelentőségű csomópontjait. A kötet végére a Szapáry grófról kialakult eddigi – tulajdonképpen többnyire csak történeti összefoglalásokból ismert – statikus, „szürke” kép helyett egy éppen hogy „nem szürke” politikusi portré rajzolódik ki: ugyan távolságtartó, a népszerűséget nem kereső arisztokrata volt, de sokoldalú, innovatív, kötelességtudó, eredeti gondolatokkal rendelkező, észérvekkel

dolgozó, szakterületein tájékozott, hithű katolikus, a különböző pozícióban rátaláló új politikai helyzeteket konfliktusok esetén is vállaló olyan rugalmas és elvhű ember, aki nem volt „eléggé” liberális, de „eléggé” konzervatív sem. Fontos további érdeme a kötetnek, hogy földművelésügyi, pénzügyminiszteri és miniszterelnöki-belügyminiszteri teljesítményét nemcsak árnyalja, hanem történelmi jelentőségű teljesítmények szerves részeként értékeli úgy, mint a valutareform, az önálló földművelésügy és a vízügy megszervezése vagy a közigazgatási reform kérdése, ezzel Szapáry Gyula gróf politikai teljesítményét az eddigiekhez képest helyére billentve. Egyúttal jó például szolgál a dualizmus kori politikusi pályák kutatásának égető szükségességére. Nem kérdés, hogy olvasásra feltétlenül ajánlott munkáról van szó.

BERDE IMRE